

ઘોરણું : 11

ગુજરાતી

પાદ : 13

પરાજયની છુત

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) સમ્રાટ અશોકે કયા રાજ્ય પર વિજય મેળવ્યો હતો ?

➤ સમ્રાટ અશોકે કલિંગ રાજ્ય પર વિજય મેળવ્યો હતો.

(2) 'સમૂજ ઉખડી ગયેલ મૂદુ વેલ શી એ પડી' - આ પંક્તિ કોણો નિર્દેશ કરે છે?

➤ 'સમૂજ ઉખડી ગયેલ મૂદુ વેલ શી એ પડી' - આ પંક્તિ યુદ્ધમાં હારેલી કલિંગ નગરીનો નિર્દેશ કરે છે.

(3) વિજય પછી અશોકના મનમાં શો વિચાર સ્કુલો?

➤ અશોકના મનમાં વિજય પછી તલવારની તીક્ષ્ણા ધારે કેવી જીત અપાવી એ જોવાનો વિચાર સ્કુલો.

(4) નૃપે સૈનિકોને શી આજ્ઞા કરી?

➤ નૃપે શિબિરમાં પાછા વળવાની આજ્ઞા કરી.

(5) ખડગ મ્યાન કરીને સમ્પ્રાટે હાથમાં શું ધારણ કર્યું?

➤ ખડગ મ્યાન કરીને સમ્પ્રાટે હાથમાં ધર્મની છડી ધારણ કરી.

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર ઉત્તર લખો.

(1) સમ્રાટ અશોક પોતાની જીતને જીત શા માટે ગણતા નથી ?

➤ સમ્રાટ અશોકે યુદ્ધમાં જીત મેળવીને કલિંગ નગરીને સ્મરાનમાં ફેરવી નાખી હતી. કલિંગની સમગ્ર ધરતી પર મૃતદેહો પડ્યા હતા. જાણે શબ્દોના શબ્દથી એની વિજયગાથા લખાઈ હતી. એણે અનેક માનવોનો સંહાર કર્યો હતો. એમનાં જીવન ઉજાડી નાખ્યાં હતાં. એના વિજયનું આ દશ્ય લેંકાર હતું. આ બિહામણું દશ્ય જોયા પછી મનોમંથનને અંતે સમ્રાટ અશોકને સમજાયું કે આ જીતથી એ મનુષ્યોનાં હૈયાં નથી જીતી શક્યા. આ જીતથી સત્તા વિસ્તારી શકાય, પણ એ સાચી જીત નથી. આથી સમ્રાટ અશોક પોતાની જીતને જીત ગણતા નથી.

(2) કાવ્યાંતે અશોકની કઈ ઉદાત્ત ભાવના રજૂ થઈ છે ?

►અશોક યુદ્ધ દ્વારા મળતી જીતને સાચી જીત માનતા નથી. જે જીત મનુષ્યનાં હૈયાંને જીતી ન શકે એ સાચી જીત નથી. કેવળ સત્તા વિસ્તારવા માટે યુદ્ધ કરવાથી જીત મળે છે; પરંતુ એને માટે માનવ-માનવ મટી જાય છે. એ જીત નહિ, પણ હાર છે. સમ્રાટ અશોક માનવનાં હૈયાંને અપનાવવા હછે છે. માનવના કલ્યાણ માટે ધર્મના આદેશ પ્રમાણે હિંસાનો માર્ગ નહિ, પણ અહિંસા અને કરુણાનો માર્ગ સાચો છે. 'પરાજયની જીત' કાવ્યના અંતે અશોકની આ ઉદાત્ત ભાવના રજૂ થઈ છે.

(3) 'પરાજયની જીત' શીર્ષકની યથાર્થતા સ્પષ્ટ કરો.

➤ 'પરાજયની જીત' ખંડકાવ્યમાં સમ્રાટ અશોક પોતાની શૂરવીરતાના બળે કલિંગ દેશ જીતે છે. શરૂઆતમાં એને જીતનો ગર્વ થાય છે; પરંતુ એ ગર્વ લાંબો સમય ટકતો નથી. મગધદેશની તલવારની તીક્ષ્ણ ધારે એને કેવો વિજય અપાવ્યો, એ જાતે જોવા મશાલચીઓને લઈને નીકળે છે. ત્યાં તો એ ભયાનક ભૂતાવળો સમું વિજયનું વરવું દશ્ય જુએ છે અને એનો અંતરાત્મા ખળખળી ઉઠે છે. એને લાગે છે કે એ જાણે શબ્દોના શબ્દશી લખાયેલી એની જીતની ગાથા વાંચી રહ્યા છે.

એના અંતરમાં મનોમંથન ચાલે છે. અંતે એનું હદ્યપરિવર્તન થાય છે. એને સમજાય છે કે જે જીતથી મનુષ્યનાં હૈયાં જીતી ન શકાય એ જીત નથી. જે જીતે ચારે બાજુ સ્મશાનનું વાતાવરણ સર્જ્યું એને જીત કેમ કહેવાય? જે જીત મેળવવા માનવમાંથી માનવતા ચાલી જાય અને હિંસાથી જીત મેળવે એ જીત નથી, પણ હાર છે. આમ, સમ્રાટ અશોક જીત્યા છતાં સાચા અર્થમાં પરાજયની જીત થઈ છે. જેને કારણે અશોકે માનવોના કલ્યાણ માટે હિંસાનો માર્ગ છોડી, અહિંસા અને કરુણાનો માર્ગ સ્વીકાર્યો. આ દાખિએ ‘પરાજયની જીત’ શીર્ષક સાર્થક છે.

પ્રશ્ન : ૩ મુદ્દાસર નોંધ લખો.

(૧) કલિંગ નગરીની ઉદાસીનતા

➤ અશોક રાજએ કલિંગ દેશ પર ચડાઈ કરી અને યુદ્ધમાં જીત્યા. આ યુદ્ધ ભયાનક હતું. અહીં મોતે જાણે તાંડવ કર્યું હતું. ઠેર ઠેર શબ્દો પડ્યાં હતાં. કલિંગ નગરી સ્મરણમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. પરાજિત કલિંગમાં ચુપકીદી છવાઈ ગઈ હતી. એ નિરાશ નગરી આંખમાંથી આંસુ સારતી હતી. આવી હતી કલિંગ નગરીની ઉદાસીનતા.

(2) અશોકનું પાત્રાલેખન

➤ અશોક મગધદેશનો પરાકમી રાજ હતો. એણે કલિંગ પર ચડાઈ કરી અને યુદ્ધમાં જીત મેળવી, પણ કલિંગ નગરી સ્મરણમાં ફેરવાઈ ગઈ. શરૂઆતમાં અશોક રાજાના મનમાં વિજયનો ગર્વ હતો. એણે જાતે પોતાની જીતને જોવા નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. કલિંગની ધરતી પર ચારે બાજુ મૃતદેહો જોઈને એનું હૃદય કાંપી ઉઠ્યું. એને થયું કે જાણે એ પોતાની વિજયગાથા શબ્દોની લિપિમાં વાંચી રહ્યો છે. એ પોતાની જીતને સહન ન કરી શક્યો. એને પશ્ચાત્તાપ થયો.

આટલા લોકોનો સંહાર કર્યો અને એમનાં જીવન ખંડિયર કરી દીધાંનો
એને પસ્તાવો થયો. જે જીતથી સ્મરણ ઉભાં થાય એ કદી સાચી જીત
ન કહેવાય. એના મનમાં મંથન ચાલ્યું. શું આમાં મારી મહત્તા છે? આ
મારો વિજય છે? શું આને હું ગૌરવ ગણ્યું? રાજાના મનમાં ઉચાટ થયો.
એને થયું કે જે જીતથી માનવીનાં હૈયાં ન જીતી શકાય એ જીત નથી. જે
જીતથી કશું નવીન સર્જન ન થાય એને જીત કેમ કહેવાય ? તલવારની
ધારથી મેળવેલી જીતમાં એને પોતાની હાર દેખાય છે. હવે એના મનમાં
તલવારના બણે પોતાની સત્તા વિસ્તારવાની લાલચ રહી નથી.

માનવી પ્રત્યે કરુણા જગતાં અશોક ધર્મના શરણે જાય છે.

એ હિંસાનો માર્ગ છોડીને અહિંસાનો માર્ગ અપનાવે છે. આમ, ઊડા મનોમંથન પછી અશોક તલવારને સદાને માટે માનમાં મૂકી દે છે.

એનામાં જાગેલો કરુણા ભાવ એને માનવ-કલ્યાણના માર્ગે વાળે છે.

આ નિર્ણય લેતાં જ અશોકને પૂર્વમાં તેજની નવમંજરી દેખાય છે. તે અંતરમાં શ્રદ્ધા રાખી એ તેજના માર્ગે આગળ વધે છે.

(3) 'યુદ્ધથી સામ્રાજ્ય જીતી શકાય છે, હદ્ય નહિ.' કાવ્યને આધારે
આ વિધાન સમજવો.

➤ કલિંગ દેશ જીત્યા પછી અશોકને મનમાં વિજયનો ગર્વ થયો.
મગધદેશની તલવારની તીક્ષ્ણ ધારથી મળેલી જીત જાતે જોવા
નીકળેલા અશોકે કલિંગ નગરી જાણે સ્મશાનમાં ફેરવાઈ ગયેલી
જોઈ. ચારે બાજુ મૃતદેહો પડ્યા હતા. આ ભયંકર દશ્ય જોઈને
અશોકનું હૈયું કાંપી ઉઠ્યું. એને સમજાયું કે તલવારની ધારથી
(યુદ્ધથી) સામ્રાજ્ય મેળવી શકાય છે, પણ હદ્ય નહિ.

(4) 'પરાજયની જુત' ખંડકાવ્ય દ્વારા રજૂ થતો માનવસંદેશ

► 'પરાજયની જુત' ખંડકાવ્ય દ્વારા રજૂ થતો માનવસંદેશ એ છે કે તલવારની ધારથી જુત અને સત્તા મળી શકે છે; પરંતુ માનવીનાં હૈયાં જુતી શકાતાં નથી. જે જુતથી વાતાવરણ સ્મરણમાં પલટાઈ જાય એ સાચી જુત નથી. જે જુત મેળવવા માનવમાંથી માનવતા ચાલી જાય એ જુત નથી, પણ હાર છે. હૈયાની શક્તિથી બીજુ કોઈ શક્તિ મોટી નથી. અહિંસા અને કરુણા એ જ સાચો માનવધર્મ છે.

Thanks

For watching